

Da Silkeborg fik lagt vand ind

100 års jubilæum

Forord

For 100 år siden blev der for første gang åbnet for vandhanerne i silkeborgensiske hjem. Siden har det været noget helt naturligt mange gange hver eneste dag. Den gang var der stor opmærksomhed om det vigtige, der nu skete. Det har der stort set ikke været siden. Kun de forholdsvis få gange, vandet af én eller anden grund har svigtet, har det kaldt på de store avisoverskrifter. For hvem kan leve uden vand?

100 års jubilæet er en god anledning til at huske på, at intet er en selvfølge, heller ikke vand. Det er en ressource, vi skal passe på, og som kun når ud i vore hjem, fordi der dagligt udføres et stykke vigtigt arbejde. Derfor vil vi gerne tilegne dette skrift til de mange medarbejdere, der gennem årene har sikret os en stabil vandforsyning.

Omkring 20.000 husstande er tilsluttet Silkeborg Vandforsyning. Måske kan de mange brugere gennem læsningen blive klogere på, hvad der egentlig sker, før de lukker vandet ud af deres vandhane. Alt har en historie - også vandet. Det er den, vi gerne vil fortælle i dette jubilæumsskrift. Tillykke til os alle sammen med de 100 år.

Silkeborg juli 2005

Vagn Larsen

Formand for Teknik- og Forsyningsudvalget

Da Silkeborg fik lagt vand ind

Udgivet af Forsyningsafdelingen,
Silkeborg Kommune - August 2005

Tekst: Kurt Balle Jensen

Nye fotos: Mette Brandt og Jan Jul

Ældre fotos: Lokalhistorisk Arkiv

Layout: Lisbeth Dahlsen

Redaktionsgruppe: Hans Chr. Larsen, Søren Dall,
Niels Jørn Glenstrup, Solveig Salmon.

Forsidebillede:

Langt ude på marken. Silkeborg Vandværk ved Indelukket, bygget 1905. Til venstre bestyrerboligen, der i dag er Silkeborg Kunstmuseums gæstebolig.

Det var en eftermiddag midt i august 1905. En gruppe mænd samledes øverst oppe på den nybyggede vandbeholder på Frydensbjerg på Århusbakken. Det var smukt sommervejr, og mændene nød den prægtige udsigt. Pressen var selvfølgelig inviteret med, for det var en mærkedag i Silkeborg: Det nye vandværk skulle indvies.

Sidst i april 1905 var værket blevet prøvekørt, og fra den 1. maj havde Silkeborg Vandværk sendt vand ud i ledningsnettet og ind i de huse, hvis ejer havde meldt sig til. Nu skulle vandværket så officielt indvies.

- Se, fik mændene forklaret, herfra forsynes byens ledningsnet. Vandbeholderen kan rumme 3000 tønder vand, og den har elektrisk forbindelse til pumpestationen nede på Skovridergårdens mark. Når beholderen er fyldt til

randen, ringer det på pumpestationen. Og så kan bestyreren standse pumperne.

Mændene nikkede til hinanden, gik ned fra højdebeholderen og spadserede til Remstrup Å, hvor den lille færge var parat til at sejle selskabet over. Så gik det videre, forbi Indelukket og op på Skovridergårdens mark til Silkeborg Vandværk, hvor maskinerne stod i den nyopførte hvide bygning og arbejdede.

*»Lade nu bare ilden prøve,
hvad den formår«*

Alle mændene havde været med til at få vandværket rejst. De havde truffet beslutninger eller det var deres firmaer, der havde udført arbejdet.

Pumpe på Skoletorvet. Sidst i 1800-tallet blev der opstillet brandpumper på byens torve og pladser.

Der blev set på pumperne, der blev drevet af gas, og der blev råbt leve for vandværket. Så gik man videre til Markedspladsen, hvor brandvæsenet stod parat til en lille opvisning. Brandmændene havde forbundet en slange til brandhane og viste, hvor meget de kunne klare i forhold til fortidens sprøjter.

»Lad nu bare Ilden forsøge, hvad den for-
maar overfor vort Brandvæsen,« skrev en
begeistret redaktør triumferende i Silkeborg
Dagblad.

Her, sommeren 1905, starter Vandforsy-
ningens historie. Silkeborg havde fået sit
vandværk, Gudenåværket, som det kom
til at hedde. Men det var ikke sket uden
modstand, og forhistorien starter fem år
tidligere. Den skal også fortælles, for den
hører med.

*Byens første vandbeholder på Frydensbjerg,
Århusbakken. Taget i brug sammen med vand-
værket i 1905.*

»Tilstrækkeligen dybe brønde«

Silkeborg 1900. Byen havde 7500 indbygge-
re, de fleste boede i lave huse, men efterhån-
den blev der flere huse med to og tre etager.
Husene fik vand fra private brønde med en
vandpost, og de skulle være gravet efter reg-
lerne i Silkeborgs sundhedsvedtægter:

»Alle Brønde maa være steensatte, tilstræk-
keligen dybe, til en Dybde af 4 Alen omgivne
med et Leerlag af en halv Alen Tykkelse og
brolagte i en Alens Omkreds, saa at den
ligger høiere end det øvrige Jordsmon. Intet
Oplagssted for Renovationsstoffer maa fin-
des i Nærheden af Brøndene«.

Kommunale vandsynsmænd skulle kon-
trollere, at reglerne omkring brøndene blev
overholdt. Brøndene var typisk mellem
10 og 20 meter dybe, og en del af dem var
åbne. Vandstanden i brøndene steg og sank
i takt med vandstanden i Silkeborg Langsø,
og i 1859, der var en usædvanlig tør som-
mer, måtte mange af brøndene i Silkeborg
graves dybere, fordi vandet sank.

Fra vandposterne måtte vandet slæbes ned
i kældre eller ud i udhuse til vask og ind i
huse og måske op ad trapper til madlavning
og bad. Ved brand var vandforsyning et
evigt problem, i hvert fald når det var langt
væk fra søen, og midt i 1890'erne var der
derfor blevet gravet særlige brandbrønde på
Torvet, Markedspladsen og Skoletorvet.

»En ikke ringe Fare for Sundheden«

Så var der sundheden og hygiejnen. Sidst i 1800-tallet var der et enkelt offentligt og nogle få private badehuse. Man kunne tegne abonnement til det offentlige badehus, men man skulle altså betale for at bruge det. På sygehuset kunne byens borgere desuden møde op og få varmt bad eller et såkaldt russisk dampbad. Derudover måtte man klare sig med almindeligt håndkraft - slæbe vand ind i lejligheder og huse og der fylde trækaret op.

Vandets kvalitet havde også betydning for folkesundheden. Problemet var, at mange af brøndene var gamle og ikke mere overholdt

reglerne fra den gamle sundhedsvedtægt. Avisen Silkeborg Social-Demokrat tog netop i året 1900 fat på emnet:

»Nu er det jo en kendt Sag, at Vandforsyningen rummer en ikke ringe Fare for Sundheden. Store Dele af Byen er bygget paa et Moselag, Vandet i Brøndene ved visse Ejendomme er næsten ubrugelig, men i Mangel af bedres Havelse tager man til takke med Mosevandet«.

»Det hænder ikke saa sjælden under en Epidemi, at Smitten føres fra det ene Hus til det andet gennem Drikkevandet fra Brøndene. Der maa hurtigst muligt tages alvorligt fat på Spørgsmaalet om Anlæg af et kommunalt Vandværk«.

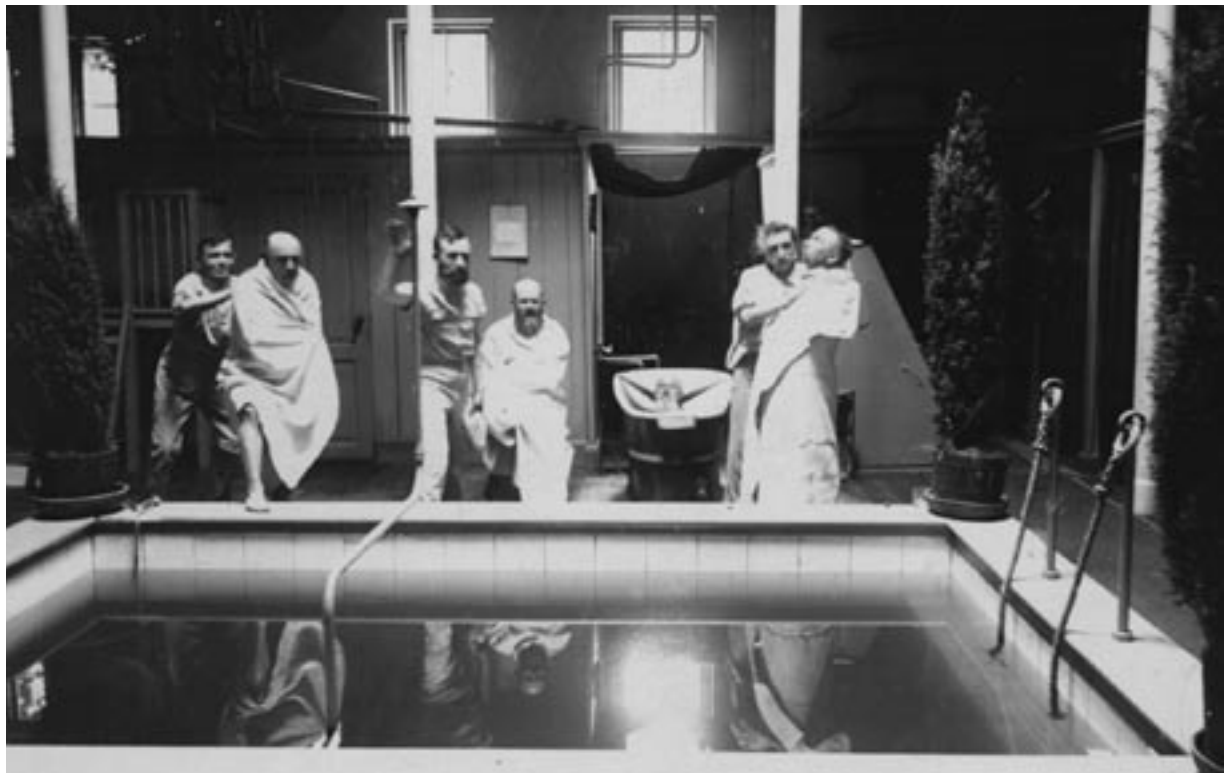

Gulvet sejler, hænderne er røde, og der er lige tid til en pause, mens fotografen tager sit billede. Vaskedag på sanatoriet i Silkeborg 1913.

Måske var det lidt overdrevet. I sine bestræbelser på at få fart i sagerne, malede redaktøren Fanden på væggene. Faktisk var vandet fra de private brønde ikke så ringe, fordi det blev filtreret gennem sandlag, og ligefrem mosevand drak man nu ikke. Men det var selvfølgelig uholdbart i længden, at en by udelukkende fik vand fra et tæt net af private brønde.

Silkeborg Vandkuranstalt var storforbruger af vand. Her er det bademestre ved koldtvandsbassinet, nogle af dem klædt ud som gæster, så fotoet kan virke mere realistisk.

100 år
100 år

Arnakke-kilden springer med det rene vand, altid syv grader varmt. En gang troede man, at vandet gav lægedom mod nervøsitet. Men måske var det vandreturen gennem skoven til kilden, der gav ro på nerverne.

*Naar Skik du kan ej paa Ma-
ven faa, Drik Vand!*

I 1800-tallet mente mange, at det var direkte sundhedsfarligt at drikke vand, og det var det måske også mange steder. Nej, så hellere drikke øl, vin og brændevin. Der blev drukket store mængder øl, også af børnene. Ole Bang, der tog medicinsk embedseksamen i 1808, var en stor dansk fortaler for vand. Han mente, at det kunne hjælpe mod mange sygdomme, og at koldt vand ved »indvendigt brug« også kunne kurere både hypokondere og melankoli.

Ole Bang skrev følgende vers til vandets velsignelse:

*Naar Skik Du kan ej paa Maven faa
Drik Vand!*

*Og stikker det Dig i Nyre, i Taa
Drik Vand!*

*Drik Vand naar Døden Dit Bryst
omspænder*

*Naar Blodet gløder, Naar Pulsen
renser*

*Saa Drik! Drik atter, til Tørsten
slukkes*

Kun Vand!

*Naar Skik du kan ej paa Maven
faa, Drik Vand!*

»Vi kan vel bare drikke vandet fra søen? «

På et møde i maj 1900 diskutererede byrådet så tankerne om et vandværk. Det var nu ikke den store begejstring, der prægede mødet. Pengene var ikke til det, syntes mændene i byrådet. Måske skulle der senere bygges et vandværk, det kunne ikke afvises. Men det var et rigtigt dårligt tidspunkt, mente rådets medlemmer.

Så kom der et forslag på bordet: Kunne man ikke få søvandet undersøgt? Der var vel ingen grund til at lave store og dyre løsninger, når nu der var masser af søvand? Det kunne vel pumpes ud i et ledningsnet til byens borgere? Lad os få undersøgt søvandet.

Et af byrådsmedlemmerne, sagfører Hammer, mente dog, at man ikke blot skulle lægge planerne om et egentlig vandværk til side. Drikkevandet var dårligt mange steder, og efterhånden som husene blev i to og tre etager, blev det besværligt at bære vandet op. Undersøgelse eller ej, vandværket skulle ikke skubbes flere år væk.

Der var enighed om i første omgang at lade søvandet undersøge. Det kunne jo ikke koste alverden. Næste punkt på dagsordenen.

På Kneippkuranstalten var vand den vigtigste medicin. På det øverste billede vises »halvbad«, og nederst vises »lynstyr« med tilsprøjtning af lægende vand under stort tryk.

»Ja, friskt er søvandet jo ikke!«

Et par måneder efter kom svaret fra Steins Laboratorium i København. Vandet fra Almind sø var blødt, og som kvaliteten var netop nu, kunne det godt bruges i husholdningerne, især hvis det blev filtreret. Men det havde ikke den friskhed, som vand fra større dybder har.

Laboratoriet lagde vægt på dette med »netop nu«. I svaret forsøgte Steins så skånsomt som muligt at fortælle Silkeborgs politikere, at det altså ikke var en god ide at tage vandet fra søen. Det kunne hurtigt blive uegnet til drikkevand, og friskt var det ikke.

Men byrådet var godt tilfredse med svaret. Nu behøvede man ikke her og nu bekymre sig mere om vandforsyning, for når det blev aktu-

elt, kunne vandet fra Almind sø anvendes.

I de lokale aviser var man mere bekymret. Var det virkelig løsningen at bruge vandet fra søen? Burde der ikke undersøges andre muligheder? Skulle silkeborgenserne ikke have friskt vand, og vidste enhver ikke, at vand fra undergrunden var bedst? Ingeniører kom med forslag, byrødderne fik ikke ro.

Længselsfulde blikke til vandposten nede i gården

I oktober 1901 foreslog stadsingeniør Korsgaard byrødderne, at der blev bevilget 3000 kroner til undersøgelse af, hvor et kommende vandværk skulle hente vandet. Byrødderne var rystede:

Silkeborg Langsø omkring forrige århundredskifte. Politikerne mente, at drikkevandet kunne tages fra søen. Hvorfor grave dybe brønde, når vandet var lige ved hånden?

»På hvilken måde, pengene skal skaffes til veje? Det har han nok ikke tænkt over«, sagde et medlem af byrådet forarget. En anden sagde, at der jo var godt brøndvand de fleste steder: »Tidspunktet skal nok komme, men er endnu ikke kommet. Det er ikke presserende. Og hvad skal de 3000 kroner så bruges til?«

Men advokat Hammer, mente, at nu skulle man havde fat i en specialist. Hvor bør vandet tages fra, hvor er kilderne, hvor meget vand giver de? Ikke mindst var det i forbindelse med ildebrand nødvendigt med et vandværk. Lad os nu komme i gang.

Der var for og imod, og så kom forslaget: Lad os dog spørge grundejerne. De skal jo betale. Og så blev man enige om at lade en liste gå rundt mellem grundejerne.

Aviserne skubbede på: »Mange vaskekoner, tjenestepiger og læringe, som har måttet slæbe vand, har sikkert ofte i tankerne ønsket vandværket. Det samme er åbenbart også tilfældet for mange fruers vedkommende, når de et øjeblik har stået ved den tomme vandspand og fra første eller anden sal sendt længselsfulde blikke ned i gården til vandposten«.

Nej til vandværk - det bliver for dyrt

Men et flertal af grundejerne sagde nej. De mente, at det blev for dyrt, og dem, der skulle slæbe vandet ind i husene, blev ikke spurgt. Grundejernenes nej gav byrådet store problemer. På den ene side kunne politikerne godt se, at det ikke gik i længden uden et vandværk, og at det nok var urealistisk at bruge Almindsøens vand. På den anden

side havde de jo selv lagt afgørelsen over til grundejerne - og de gik imod. Hvad gør man så? Man nedsætter et udvalg.

Udvalget bestod af distriktslæge Lund, tømrer Seiersen, købmand Høegh og sagfører Hammer. De arbejdede stille og roligt videre med planerne, og de konsulterede en ekspert, ingeniør Øllgaard fra Hellerup. Månederne gik, og teknikerne arbejdede. Nu var der ingen vej tilbage, Silkeborg skulle have et vandværk.

Vand til lokomotiverne fra Rosens vandtårn

Det var ikke kun borgerne, der glædede sig til at byen fik vandværk. Det gjorde industrien også. Da fabrikant C. Commichau ville have sin trikotagefabrik forsikret, blev prisen sat meget højt, fordi byen ikke havde vandværk. Derfor besluttede fabrikanten at oprette sit egen vandværk, og han fik arkitekt Rosen til at tegne et vandtårn, der kunne placeres direkte over brønden. Det var ikke kun et vandtårn, det var et smukt bygningsværk, Rosen tegnede. Med udsmykninger og karakteristiske sving.

Vandtårnet blev opført sommeren 1902, og der blev installeret en gasmotor, der kunne pumpe vandet fra tårnet ud gennem hele fabrikken i løbet af kort tid, og dermed kunne Commichau tegne en forsikring til en overkommelig pris.

Halvandet år senere, nytårsdag 1904, blev der for alvor brug for vandet i tårnets beholder. Ikke fordi trikotagefabrikken brændte, men fordi der var storbrand på et

1

savværk og i et tømmerlager på Vestergade. Brandvæsenet brugte vand fra Commichaus vandtårn, og dermed blev problemerne med vandmangel endnu en gang udstillet.

Fabrikken havde med eget vandtårn altid vand nok til den daglige produktion, og derudover blev der også lavet en aftale med statsbanerne, så der kunne leveres vand til damplokomotiverne, når de stod og pustede ud på den nærliggende Silkeborg Station.

Papirfabrikken var en anden storforbruger af vand, der havde egen brønd, og som derudover tog hovedparten af sit brugsvand fra Remstrup Å.

Silkeborgs Vandværk havde fået navnet Gudenåværket. I baggrunden bestyrerboligen, hvor en smuk have med store træer efterhånden voksede op. Timerne kunne godt blive lange på en vagt på Gudenåværket, men så blev en tradition født: Der blev syet stramaj i stor stil, mens pumperne arbejdede.

På skovridergårdens jord

Men nu kunne både industri og borgere glæde sig: et vandværk var på vej. Der blev lavet undersøgelser flere steder, blandt andet ved Almindsø og på Funder Bakker, men meget tydede dog på, at Skovridergården Marienlunds marker var stedet. Ved den gamle gård var der nu blevet bygget sanatorium, og under gravearbejde i den forbindelse stødte man på en hel del vand.

Den 15. januar 1903 bevilgede byrådet 2000 kroner, så man kunne komme i gang med at grave nogle prøvebrønde. En brønd ved Sanatorievej gav alt for lidt vand, så den blev dækket til igen. Men tættere på åen, ved udkanten af Indelukket gik det bedre. Et stærkt vandførende lag blev fundet, vandet var fint og næsten fri for bakterier. Da Øllgaard fik resultaterne af denne prøvning, skrev han begejstret fra Hellerup til stadsingeniøren i Silkeborg: »Resultaterne synes

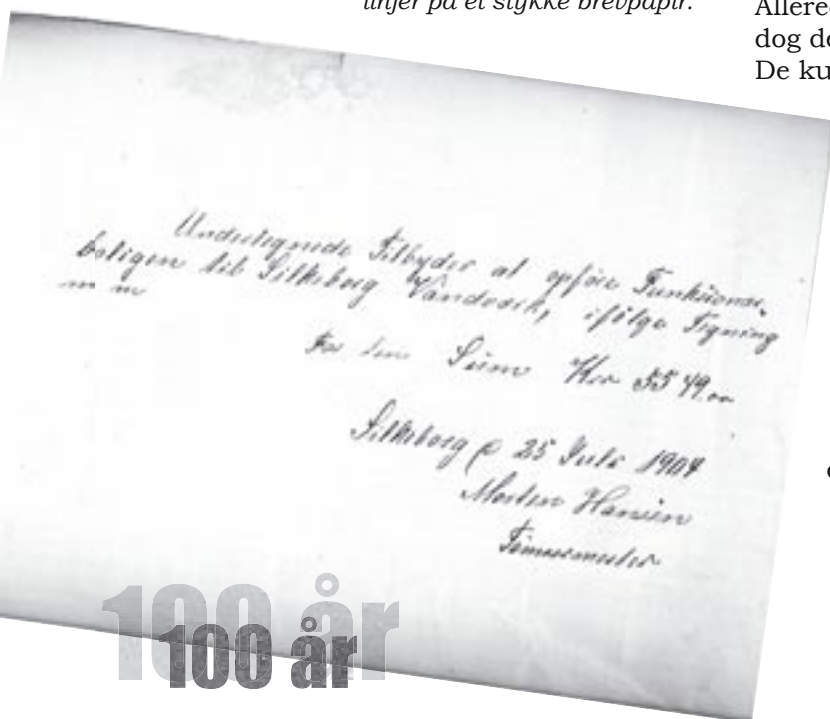

jeg er gode, ja udmærket gode...At vandet kun indeholder få organiske stoffer og kun er 6 grader varmt synes jeg også tyder på, at kun lidt vand kommer fra åen.»

Beslutningen blev truffet: Her skal der bygges et vandværk. Og denne gang spørger vi ikke grundejerne.

Øllgaard blev ledende ingeniør på arbejdet, og projektet kom i licitation. Der skulle bygges maskinhus, købes to stempelpumper med gasmotor, lægges ledninger i gaderne og opføres funktionærbolig til vandværksbestyreren. Desuden skulle der bygges en højdebeholder på Frydensbjerg, og der skulle laves en bro over Remstrup Å, som kunne bære vandledningen fra pumpestationen til Højdebeholderen. Det hele blev anslået til at koste cirka 120.000 kroner.

Fra den gang en håndværkers tilbud fyldte et par linjer på et stykke brevpapir.

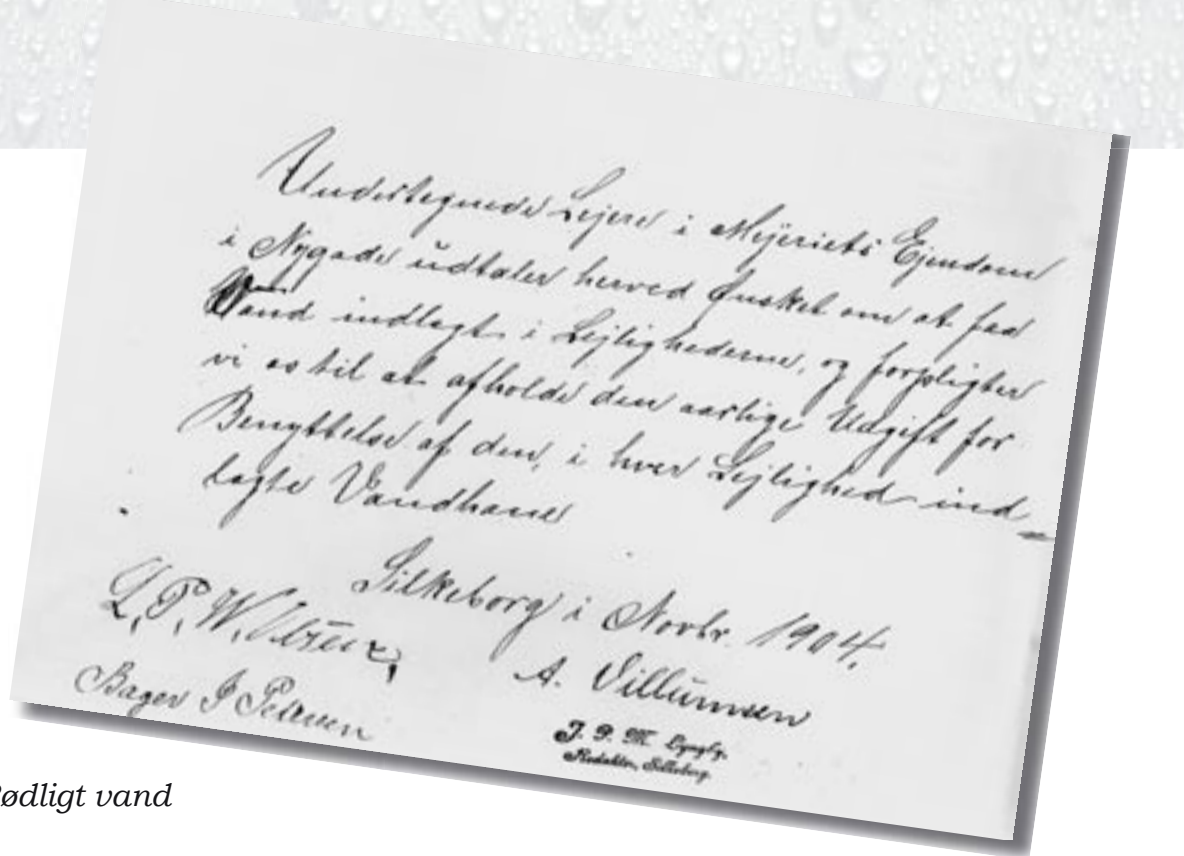
Jamen, hvorfor er vandet mælkehvidt?

Vandværkets bestyrer skulle passe maskinen og stort set stå til rådighed døgnet rundt. Lønnen var også god: 1000 kroner om året plus fri bolig. 28 søgte stillingen, og Christian Jacobsen fik den.

Vintervejret var mildt, og arbejdet skred godt frem. Ledningerne blev lagt i gaderne, der blev opstillet brandhaner, og der blev lagt stik ind til de huse, hvis ejere allerede havde tilmeldt sig. I løbet af april 2005 åbnede man for alle brandhaner i byen for at få ledningerne skyllet igennem, og der blev også prøveåbnet for de første installationer i huse på Østergade og Søndergade. Alt fungerede, og den 1. maj blev der åbnet for vandet. Pris pr. 100 tønder vand »til næringsbrug«: Kr. 1,50.

Allerede efter én dag, den 2. maj, kom der dog de første reaktioner fra forbrugerne. De kunne ikke forstå, at vandet var mælkehvidt. Var det så ikke farligt at drikke det? De blev beroliget med, at det skyldtes luft og snart ville forsvinde.

Christian Jacobsen skulle ikke bare passe vandværket, han skulle også fyre for at få varme i vagtstuen. Der var blevet bygget brænde- og vaskehus, beklædt med tagpap, og vandværket fik leveret bøgetræ, der blev sejlet til Indelukket og derfra fragtet op til vandværket.

Rødligt vand

Silkeborg havde fået indlagt vand, og nu strømmede det ind med ønsker om at blive tilsluttet. Vandværket var en lettelse i husholdningerne og i værksteder. Det var en lettelse for brandvæsenet, der fik brandhaner i nærheden. Men brandvæsenet var dog ikke helt tilfreds, for selv om brandhaneerne stod tæt, hjalp det ikke, når der ikke var tryk nok på. Tog man vand fra den ene brandhane, kom der mindre vand ud af den næste brandhane. Især i yderdistrikterne var den gal, og om natten blev trykket sat ned. Så måtte der ringes til vandværksbestyrer Christian Jacobsen, så han kunne sætte trykket op.

Men selv om ledningsnettet var underdimensioneret, var vandværket alligevel et stort skridt frem. Det var slut med at slæbe vand op ad trapper. Vandet kunne hentes direkte fra haneerne. Der var stort set tilfredshed med vandet. I hvert fald de første år. Men så begyndte der at komme klager.

Allerede et halvt år før vandværket blev taget i brug, begyndte ønskerne om at få indlagt vand at strømme ind. Her en anmodning fra beboerne i en ejendom i Nygade.

Problemet var, at der havde dannet sig et lag af jernilte, det vil sige rust og organiske stoffer i vandledningerne af støbejern. Når så vandhastigheden i en ledning blev større end normalt, rev dele af dette lag sig løs, og vandet blev rødt. Det var ikke sundhedsfarligt, men det var generende for forbrugerne. Stadsingeniøren og eksperter så på sagen.

Noget skulle gøres. Der blev påsat skyllehaner flere steder på ledningsnettet, og hermed kunne man regulere vandpresset og systematisk skylle ledningerne igennem. Når dele af nettet blev lukket af, kunne der opnås større pres på andre dele af nettet, og det skulle så rive slammet med sig.

Vasketøjet bliver plettet og skjoldet!

Skylningerne blev foretaget om natten, og de hjalp - bare ikke nok. Det jern, der havde aflejret sig på rørenes sider, blev stadig skyllet ud gennem vandhanen, når der for eksempel var mange i en gade, der vaskede samme dag. Det var særdeles generende. Gader, hvor vandledningerne endte blindt, kunne have dårligt vand i hele uger. Det var gader som Hostrupsgade, Thorsgade (nu Vejlbøvej), Ewaldsvej og Rolighedsvej. Varme sommerdage, hvor der blev brugt meget vand, kunne presset også rive det jernholdige slam af hovedledningen, og så var den gal over hele byen.

Politimester Nielsen skrev i 1929 endnu en klage: »Nu er det ved at tage Overhaand, og f.Eks. i Dag, da der vaskes i Vaskehuset, er Vandet saa rustens og gulligt, at det, uagtet det sies gennem mange Lag Tøj, har en saadan farve, at det gør det gulplettet og skjoldet, saa at Vasken faktisk ikke er til nogen Nytte«.

Fra gas til diesel

Mens problemerne med vandets kvalitet voksede, blev der moderniseret på vandværket. Pumperne var hidtil blevet drevet ved hjælp af gas fra gasværket, men i 1929 blev der installeret en trecylinderet Frichs dieselmotor og en to-cylinderet pumpe med et meterhøjt svinghjul.

Det var nye tider på vandværket. Der blev opsat beholdere med trykluft til start af motoren, og det var luften herfra, der satte de

Vandhaner i køkkenet. En stor lettelse, og vandhanerne blev efterhånden udviklet i design og stil. Her med praktisk gummislange på vandhanerne i nye og moderne lejligheder på Nørretorv, opført i halvtredserne.

store cylindre i gang. Når maskinen så kørte med de rigtige omdrejninger, blev dieselolien tilført og motoren kørte: 90 hk, 120 omdrejninger, en remskive til det store svinghjul - og så kørte stemplerne med 10-20 slag i minuttet.

Det nye og mere effektive dieselanlæg var en stor lettelse for vandværksbestyrer Harald Andersen. Det hjalp dog ikke på problemet med det dårlige vand.

Kalk til vandet blev opbevaret i et lille skur ved vandværket.

Hygiejne på skolerne. Lange gange, dybe kummer og vandhaner på række.

Friskbrændt kalk mod det aggressive vand

Problemet med vandet skyldtes, at vandet i Silkeborg er noget af det mest aggressive bløde vand, der findes i Danmark. At vand er blødt, betyder, at det er kalkfattigt. Det giver meget kulsyre - og kulsyren angreb jernrørene og andre installationer. Jernindholdet i selve vandet var desuden stort og blev ikke filtreret væk.

Byrådet besluttede, at der skulle etableres et anlæg, der kunne neutralisere kulsyren og dermed formindske angrebene på jernrørene. Der skulle desuden være mindre opløst jern og mangan i brugsvandet.

Resultatet af overvejelserne blev, at Silkeborg fik Danmarks første anlæg, hvor der blev tilsat kalk til fjernelse af kulsyren. Vandet fik fremover først tilsat kalk og blev derefter filtreret.

Silkeborgenserne modtog nyheden med skepsis. Skulle der kalk i vandet? Vandværket meldte beroligende ud, at det altså kun var i yderst ringe mængde, og at det hverken ville kunne ses eller smages på vandet.

Der blev bygget, for anlægget med tanke krævede plads. Der blev også bygget et lille skur til opbevaring af kalk.

Med dette anlæg skrev Vandforsyningen i Silkeborg historie. Hidtil havde det været afprøvet med succes i Tyskland, og den 25. november 1931 kom det for første gang til at køre i Danmark. Det var en succes. Efter et par uger blev en vandprøve sendt til et laboratorium i Struer, og her kunne man konstatere, at der ikke mere var nogen fri

kulsyre i vandet, og at indholdet af opløst jern var helt i bund. Fra nu af blev vandet så tilsat 42 kilo kalkhydrat pr. 1000 kubikmeter og derefter filtreret.

Kalken var friskbrændt Glatved Kalk, der kostede 4 kroner og 90 øre pr. 100 kilo. Det betød, at vandet blev en kvart øre dyrere pr. kubikmeter.

Vandmangel i Alderslyst

Vandforsyningen i Silkeborg var kommunal og dækkede kun Silkeborg Kommune. Alderslyst var en del af Balle Sogn, og her var der store problemer i trediverne. Det private vandværk kunne ikke give tilstrækkeligt med vand, og i øvrigt var vandet ikke særlig godt.

I 1939 blev der holdt krisemøde i Alderslyst Forsamlingsbygning. Nogle mente, at hjælpen måtte komme fra Silkeborg, men det afviste sognerådsformand Jens Jensen:

- Vi står over for en indlemmelse i Silkeborg, og vi kan dog ikke forvente, at Silkeborg bringer lægedom nu. Vi mener, at interessenterne bør træde til en større udvidelse nu, selv om det giver øget gæld.

Gælden var der i forvejen. Hele ledningsnettet var i 1929 frosset i stykker, og det havde kostet vandværket 35.000 kroner.

Hvis der skulle graves en dybere brønd og installeres et bedre filter, ville gælden komme op på 100.000 kroner. Den gik jo slet ikke. Interessenterne ville ikke have mere gæld, så hellere vente og se tiden an. Derfor måtte man gribe til drastiske midler og helt forbyde havevanding. Og de tilstedeværende så i øjnene, at de også fremover ville være tørlagt i perioder.

Alderslyst havde eget vandværk med vandtårn, opført i 1909.

I 1941 blev Alderslyst en del af Silkeborg Kommune, og vandværket blev overtaget af kommunen. Smed Møller, der stod for værket i Alderslyst »fulgte med« og sørgede for driften, indtil værket blev nedlagt få år senere.

Vandværk i Lysbro

Gudenåværket ved Indelukket blev udvidet med flere borer, men samtidig blev et nyt vandværk planlagt. Det kunne afløse udtjente private vandværker i kommunens områder, der kom ind under Silkeborg Kommune.

Undersøgelserne var startet i 1940, og der blev prøveboret 34 steder. Der blev boret ved foden af Funder Bakke og der blev boret i skoven ved Lysbro. De bedste betingelser blev fundet ved Lyså i Lysbro skov, hvor der blev gravet to 10 meter dybe brønde.

I 1942 blev Lysåværket taget i brug med tre borer, der kunne give 150 kubikmeter i timen.

Telefon ved sengen

I 1942 blev Alfred Andersen ansat på vandværket som maskinassistent. Han fik dag- og aftenvagter ved maskinerne og skulle kunne udføre reparationer, og han var med, da Lysåværket i Lysbro blev helt færdigt og begyndte at levere sine 150 kubikmeter vand i timen.

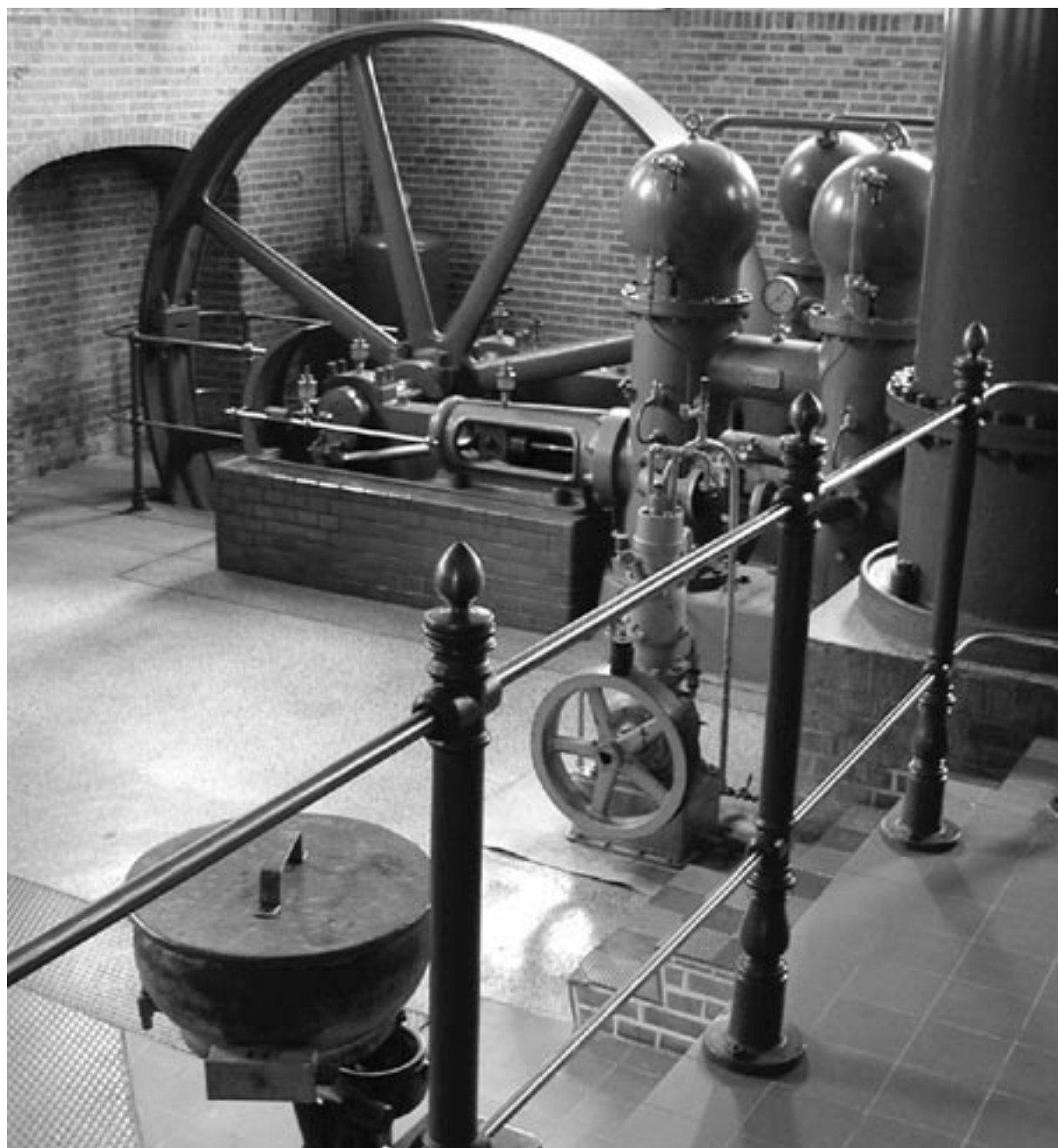
I weekenden lukkede vandværket, så måtte

borgerne klare sig med det vand, der var i vandbeholderens tank. Det gik også - endnu. Men det varede ikke længe, før pumperne måtte se det i øjnene: de kunne ikke holde weekendfri mere, byen var blevet for stor.

I 1950 døde vandværkets anden bestyrer, Harald Andersen, pludseligt, og maskinassistent Alfred Andersen blev forfremmet til ny vandværksbestyrer. Det betød, at han kunne flytte ind i boligen ved vandværket, hvor også maskinarbejder J. Møller Nielsen boede i lejlighed. Fra nu af havde Alfred Andersen aldrig helt fri. Han havde en telefon stående ved sin seng, så han altid kunne alarmeres, selv om han sov den sødeste søvn. Desuden var der en alarmklokke i huset, og den gik omgående i gang, hvis maskinen skulle gå i stå.

Vi har jo dieselmotoren i baghånden

Det startede med gas, så blev det diesel - nu var det el. De store, elektrisk drevne motorer trak vandet op fra undergrunden, men en gang imellem var det rart at have dieselmotoren i baghånden. El-værket lavede selv strøm, og når det en gang imellem kneb med at følge med, ringede de til vandværket og spurgte, om de ikke lige kunne køre med dieselpumpen nogle timer morgen og aften. På den måde kunne forsyningsværkerne lige give hinanden en hånd.

De stolte maskiner med det store svinghjul. I jubilæumsåret 2005 står fortiden stadig og funkler som et minde fra vandværkets første år.

De næste 50 år...

»Har De også fået opvaskemaskine?«

»Måske skal vi komme brændevin i vandet«

I maj 1955 fejrede vandforsyningen 50 års jubilæum. Indbyggertallet lå på omkring 24.000, og hovedparten af dem fik vand fra vandværket. Der var forskellige overvejelser om, hvordan jubilæet bedst kunne blive fejret. I teknisk udvalg kom et vittigt hoved

med forslag om, at man jo kunne tilsætte vandet lidt stærkere, våde varer. En snaps til folket...

Denne folkelige udgave af jubilæet blev dog aldrig til noget - i stedet blev en snæver kreds inviteret til et glas vin. Borgmester Aage Christensen råbte leve for vandets værk og forsyning, og vandværksbestyrer Alfred Andersen kunne underholde med den gang, han kunne lukke ned og rejse ud af byen i weekenden. Borgerne nåede aldrig at bruge vandet i højdebeholderen. Ak ja, det var den gang, og det kunne man så more sig lidt over.

I 1955 så alt anderledes ud. Nu blev der pumpet 130 kubikmeter op i timen, og værket stod aldrig stille, fortalte bestyreren. To millioner kubikmeter vand, var det blevet til sidste år. Dette tal skålede man på. Og efter en times tid sluttede så det jubilæum. Det var jo en lidt mager omgang i forhold til det oprindelige »forslag«.

*Pølserne sprækkede
- vi manglede vand*

Vedtægterne for vandværket sagde blandt andet, at man ikke kunne kræve godtgørelse, hvis vandforsyningen skulle svigte. »Enhver måtte tåle de ulemper, som måtte indtræde«.

Men det ville Koopmanns Svineslagteri ikke, da det gik galt i juli 1955. Slagteriet skrev til byrådet: »På grund af den svigtende vandtilførsel lørdag den 2. Ds. Var vi ikke i stand til at afkøle vort autoklaver i konserverfabrikken, hvilket foraarsagede, at et parti daasepølser blev ødelagt, idet pølserne revnede. Heldigvis havde vi ikke meget i kog på daværende tidspunkt, og ligeledes var det en billig vare. I henhold til vedlagte nota har vi haft et driftstab på kr. 540,00, som vi venligst beder kommunen erstatte os«.

Historien var et eksempel på, hvor meget vandforsyningen betød og betyder. Forsyningen bliver betragtet som en selvfølge, og der reageres straks, når den svigter.

Men kommunen erstattede nu ikke de revnede pølser. Stadsingeniøren henviste til bestemmelserne om, at der ikke kunne søges godtgørelse, og at vandværket desuden »i nærværende tilfælde overhovedet ingen andel har haft i uheldet«.

»Man kan jo lave kaffe uden at bruge bønner«

Efter installering af anlægget med tilsætning af kalk og filtrering var der kun sjældent klager over vandet. Men selvfølgelig kunne der ske uheld, som da filteret en dag ikke fungerede, og et byrådsmedlem i en blanding af humor og bekymring sagde, at nu var vandet så beskidt, at man kunne »lave kaffe uden at bruge bønner«.

I august 1957 kørte politiets højtalervogn en dag rundt i Silkeborg. Det var med øjeblikkelig virkning forbudt at vande i haven,

og alle blev opfordret til at lukke for vandhanerne og kun bruge det mest nødvendige vand.

En olietank ikke så langt fra vandværkets boring var sprunget læk, og olien var sivet ned i grundvandet og i vandforsyningens vand. Det var den ene af fire brønde, der var ramt, og nu handlede det om at begrænse oppumpningen af vand, så det ikke bredte sig med grundvandet. Hvis olien spredte sig til alle fire brønde, skulle vandværket lukkes helt ned for bestandigt.

Der skulle findes en løsning, så olien blev forhindret i at sive ind i den pågældende brønd. Vandet var ikke sundhedsfarligt, men det smagte forfærdeligt og var ikke egnet til madlavning. Desuden ville det helt ødelægge vasketøjet, hvis nogle forsøgte sig med vask i det olieholdige vand.

Uheldet skete nogle meget varme august-dage, og så er der jo som bekendt ikke kun vand, der er brug for. Men Silkeborg Bryghus kunne berolige alle tørstige sjæle med, der ikke var blevet brygget øl med det olieholdige vand. Der var slet ikke blevet produceret øl den dag, og det øl, der blev tappet på flasker, var jo lavet for længe siden. Silkeborgenserne åndede lettet op. Det var trods alt med til at begrænse katastrofen.

Olieforureningen bredte sig ikke. Det var slut med den ene brønd, men de øvrige blev ved med at sikre friskt vand til silkeborgenserne.

Da vandets bestyrer fik indlagt varme

Funktionærboligen ved Gudenåværket fra 1905 skrantede efterhånden noget. Udover bestyreren var der også en lejlighed, hvor maskinarbejder J. Møller Nielsen boede. Han havde i 1947 tegnet kontrakt med kommunen og skulle da betale 360 kroner om året for to værelser, køkken, pultekammer samt husholdningskælder.

I 1958 søgte han byrådet om tilladelse til at flytte ud af tjenesteboligen, og det fik han lov til - han skulle nemlig snart fratræde. Samtidig indstillede teknisk udvalg, at lejligheden blev nedlagt og lagt til bestyrerens bolig. En del af lejligheden kunne så blive kontor. Nu fik vandværksbestyreren bedre vilkår, der blev opsat nye lofter og gulv og malet. Kakkelovne blev erstattet med varmen fra vandværkets kedel, og der blev sat 10 radiatorer op.

De moderne tider var kommet til funktionærboligen. Det var en del af lønnen, men politikerne mente alligevel, at hvis der en gang blev indlagt fjernvarme, skulle der måler på, og så skulle bestyreren selv betale for varmen. Ellers kunne vandværkets bestyrer fråse med gratis varme, og han kunne selv hæve lønnen ved at skrue op for radiatorerne. Den slags kunne man ikke risikere.

Vandværk og idræt på Søholt

Det gamle vandværk fortsatte - men et nyt kom til. Vandværkets bestyrer og stadsingeniøren havde i årevis forsøgt at overbevise politikerne om, at der burde etableres et større hjælpevandværk. Nu havde de endelig sagt ja, og der blev undersøgt forskellige muligheder. Der blev blandt andet lavet undersøgelser på Vester Kejlstrups jord, men

der var ikke tilstrækkeligt med vand. Så blev der set på et område ved Ansvej, hvor der lå en flyveplads. Det var en radiomand og mekaniker, der havde nogle fly stående, og der var anlagt landingsbaner. Men det var kun en del af et stort privatejet areal.

Kommunen ville købe jorden, men man kunne ikke blive enige, og det endte i en eksproprieringsag. Ejernes advokater henviste til, at »ingen kan forpligtes til at afstå ejendom, hvis ikke almenvellet kræver det«, og det mente de ikke, var tilfældet. Så meget voksede Silkeborg vel heller ikke. Men stadsingeniør Jacob Jørgensen sagde, at byen trængte til den vandindvinding, der var mulig ved Ansvej, og han var glad for, at man havde fundet det et sted, hvor jorden var så lidt værd. Det lå jo trods alt langt uden for byen.

Der blev indgået forlig med ejerne, da kommunen halverede det areal, der blev gjort krav på, og stadsingeniøren tog en snak med vandværksbestyreren: er det i orden, hvis vandværket kombineres med et idrætsanlæg? Det var helt perfekt, svarede Alfred Andersen, og så blev der planlagt både idrætsbaner og vandværk.

Snestorm og frost: Vi bygger videre

Vinteren 1957 blev der bygget på livet løs. Det hastede, det gamle vandværk ved Indelukket kunne ikke holde trit med udviklingen. Men så kom frosten og sneen kom væltende. Hvad gør vi så? Vi fortsætter. Der blev brugt opvarmet vand ved blanding af beton, og så snart, der var støbt, blev den friske beton dækket over med halm, så betonen ikke frøs.

Månederne gik. Sommeren 1958 var der endnu en gang vandingsforbud, og det er svært at være haveejere, når man magtesløs må se på tørstige græsplæner. Men så kunne man jo trøste sig, ved at køre en tur ud på Søholt, hvor det nye vandværk var ved at rejse sig, og hvor der blev foretaget prøveboringer. Disse borer skulle sikre, at der blev bestilt pumper af rette dimension.

Ved Bredhøj skulle der bygges en ny vandbeholder, der kunne tage 3000 kubikmeter vand. Det var alt sammen nødvendigt, for der kom ikke bare flere mennesker i Silkeborg, industrien og nye virksomheder krævede også mere vand.

Der blev bygget en maskinbygning og en filterbygning, og der blev lagt rør og etableret seks borer med hver sin pumpe. Herfra skulle vandet løbe ind til bygningen med iltningsanlæg. Vandet skulle løbe ned over trappetrin, hvor det blev iltet, og derfra videre til filtrering. Rentvandbeholderen kunne rumme 800 kubikmeter, og det var en beholder fra Alderslyst gamle vandtårn, der hermed fik en ny fremtid. Herfra blev vandet sendt ud til silkeborgensernes vandhaner eller til vandtårnet inde i Silkeborg.

Det gamle vandtårn i Alderslyst havde det rigtig skidt. Da tårnets beholder skulle pilles ud og fragtes til det nye vandværk på Søholt, havde det været nødvendigt at rive en del af murværket ned. Det så ikke godt ud, det stolte tårn så forhutlet og faldefærdigt ud. I sensommeren 1958 blev det revet ned, og El-værket overtog grunden. Så havde værket et stykke jord i baghånden, hvis der senere skulle opføres en transformator.

Fjernstyret fra Indelukket

Den 1. april 1959 blev hjælpevandværket på Søholt så åbnet. Nu skulle det være slut med store problemer om sommeren, så kunne havernes plæner og tørstende blomster bare tage for sig af de våde varer.

Værket ved Indelukket havde klaret det i mere end et halvt hundred år, nu fik det sit hjælpeværk. Samtidig blev det en opvisning i ny teknologi: Både det nye vandværk på Søholt og Lyså Vandværk blev styret fra hovedkvarteret - det gamle Gudenåværk ved Indelukket.

Der var i vagtlokalet nu en stor tavle på væggen, hvor man kunne starte og stoppe pumperne på de andre værker, og man kunne aflæse, hvor meget vand, der blev pumpet op.

Fremtiden så lys ud - nu kunne Silkeborg bare vokse, der var vand nok og gode faciliteter til at pumpe den op. Og skulle det knibe, kunne der udvides på Søholt. Året efter blev første spadestik til en stor industrivirksomhed taget i nærheden: Kaj Neckelmann A/S byggede i et nyt industri kvarter og produktionen var i gang i 1961. Virksomheden supplerede med et større farveri og blev én af de store vandforbrugere med et årligt forbrug på 6-700.000 kubikmeter vand årligt. Forbruget blev senere halveret.

Et godt karbad i parcelhuset

Behovet for udvidelse af værket på Søholt viste sig hurtigt. Allerede efter fem-seks år, midt i tresserne, begyndte man de første

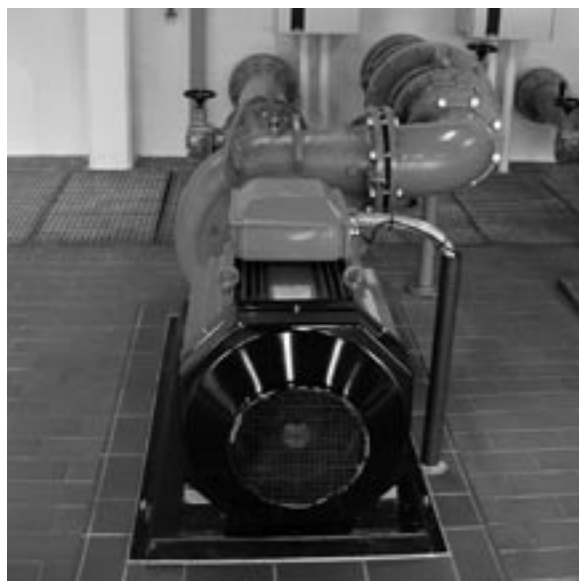
undersøgelser. De skulle danne grundlag for en fordobling af kapaciteten.

Udvidelsen blev gennemført i 1967, og samtidig begyndte andre store planer at tage form. Der skulle bygges et helt nyt vandværk, et værk, der for alvor kunne klare en voksende bys efterspørgsel og som kunne forsyne landområder i takt med, at private vandværker blev lukket omkring Silkeborg.

Arbejdet med at finde det helt rigtige sted havde allerede stået på i flere år. I september 1965 indstillede teknisk udvalg, at kommunen søgte om ret til at bore efter vand på ejendommen Kildevæld og ejendommene deromkring, og det skulle vise sig at være en klog beslutning. Ejendommene lå i Hvinningdal i det, der stadig var Balle Sogn.

Imens voksede ny industri kvarterer op, og behovet for vand steg. Det samme gjorde privates vandforbrug. Parcelhuskvarterer skød op, typehuse, nye veje, byggemodning, nye vandledninger, græsplæner og carporte. Badeværelserne var med blomstrede fliser og orange eller vissengrønt sanitet. Bidet

En af mange pumper, der sender vandet fra Hvinningdalværket ud i ledningsnettet.

Mindre énheder - samme funktion. Styring før og nu.

til vask af kroppens ædlere dele eller til opskylning af strømper og store badekar, indbygget eller fritstående men under alle omstændigheder vandslugende.

Samtidig blev det almindeligt med vaske-maskiner, og det varede ikke længe, før en varebil svingede ind på villavejen, og opvaske-maskinen blev bugseret på sækkevogn ind i parcelhuset. Komforten steg. Vandforbruget steg.

Kildevæld er stedet

Silkeborg Kommune samarbejdede med Danmarks Geologiske Undersøgelser om at finde det bedste sted til et nye vandværk, og snart var der ingen tvivl: Hvinningdal var stedet. Vandtilstrømningen i undergrunden var særdeles fin. Der skulle imidlertid samarbejdes med Balle Sogn, for der var planer om udstykning af området til byggegrunde. Stadsingeniøren Tyge Lous et notat om 4. Vandværk.

»Folketallet i Silkeborg vandværkers vandforsyningsområde må regnes at vokse i de kommende år samtidig med, at vandforbruget pr. indbygger må regnes med at stige. Efter Søholtværkets udvidelse vil det derfor være hensigtsmæssigt at etablere et 4. vandværk baseret på grundvand. Et vandværk ved »Kildevæld« eller umiddelbart i nærheden af denne ejendom vil være hensigtsmæssig. Det vil derfor være magtpåliggende, at der ikke på denne eller i nærheden liggende ejendomme foretages noget, der kan forhindre eller fordyre den hensigtsmæssige placering af et vandværk, ligesom det er yderst vigtigt, at der ikke sker en forurening til undergrunden ved etablering af sivebrønde eller lignende«.

Det var med andre ord med at handle hurtigt og sikre sig den fremtidige vandforsyning. Og det gjorde man så.

I 1970 blev Silkeborg en storkommune, da Balle, Virklund, Funder, Gødvad, Krage-lund, Lemming, Linå, Sejling-Sinding, Serup kom med i Silkeborg Kommune. Det fik ikke i første omgang den store betydning for vandforsyningen, men der var nu et halvt hundrede private vandværker i kommunens område. Disse værker havde kommunen det overordnede tilsyn med. Nogle af dem leverede kun til få husstande, andre havde flere hundrede koblet på ledningsnettet.

I 1970-71 overtog den kommunale vandforsyning de to private vandværker på Julsøvej og Sejs Søvej. De kom til at hedde Sejs I og Sejs II.

Så bygger vi i Hvinningdal...!

Arbejdet med bygning af vandværket ved Odinsvej i Hvinningdal blev sat i gang i 1973, og året efter begyndte vandværkets pumper at arbejde. I 1905 havde det kostet 120.000 kroner at få et vandværk, nu var prisen 10,4 mio. kroner. Med i denne pris var en bygning til administration, der blev opført i 1977. Herefter blev vandets hovedkvarter flyttet til Hvinningdal. Vandforsyningen var med god grund stolt af det nye værk og inviterede byen på besøg. 600 mødte frem til åbent hus.

De godt 35.000 Silkeborgenserne kunne for alvor mærke forskellen, allerede et år efter, vandværket var taget i brug. Sommeren 1975 blev én af de varmeste i mands og kvindes minde, men der var kun få vandre-

Hvinningdalværket 1977.

striktioner. Byens borgere vandede haver og tog bad lige så meget, de havde lyst.

En ny vandbeholder blev sidst i halvfjerdsene opført på hjørnet af Tietgensvej og Ndr. Højmarksvej. Der var pumpestationer, der kunne hæve trykket, strategisk placeret på Århusbakken, Lillehøjvej og Borgdalsvej. Vandværksbestyrer K.G. Christensen kunne glæde sig: Med byggeriet i Hvinningdal så vandfremtiden lys ud.

Farvel til Lyså og Søholt

Da Silkeborg gik ind i firserne, var det med et velfungerende vandværk i Hvinningdal. Her var der fem boringer, hvoraf de fire hver især gav 140 kubikmeter i timen, mens den femte gav 90 kubikmeter. Undergrunden var så vandrig som forventet, og det kunne levere otte-ti mio kubikmeter vand om året.

I 1980 blev Lyså Vandværk lukket, og syv år senere blev bygningen brudt ned. Kvaliteten kunne ikke holdes oppe på det ønskede niveau uden en grundig istandsættelse, og det ville blive for dyrt. Også Søholt Vandværk blev nogle år senere lukket. Det skete gradvist og var helt lukket ned i 2000. Her var problemet, at der trængte plantegift ned i vandet. Det var årsag til, at hanerne blev drejet om, men Vandforsyningen græd tørre tårer, for der var problemer med specielt meget jern i vandet ved boringerne på Søholt.

Vi har halveret sommerforbruget

*Vandforbrug juli 1996: 508.681
kubikmeter*

*Vandforbrug juli 2002: 245.309
kubikmeter*

Selv om der blev flere indbyggere i Silkeborg Kommune og flere forbrugere af vand, er forbruget siden midt i halvfemserne blevet halveret, når vi ser på forbruget i juli måned. Årsagen er ikke mindst vandmålerne. Det er slut med at lade vandslangen ligge på vejen med vandet fossende ud, mens vi vasker bil. Det er slut med at lade vandsprederen stå og arbejde natten over. Hvor der før var stigning i vandforbruget om sommeren, når haven skulle have vand, er der nu fald, fordi industrien holder ferielukket. Derfor er det om sommeren, nedgangen er størst. Men ser vi på året som helhed, er forbruget faldet fra fem mio. til tre mio. kubikmeter.

Hver gang Silkeborg vokser geografisk og nye områder byggemodnes, rykker Vandforsynings folk ud. Vandet skal være der fra dag ét, når nye beboere flytter ind i nybyggede huse.

Færre private vandværker

Flere og flere private vandværker kastede håndklædet i vandet og gav op. Det kunne ikke betale sig for dem at fortsætte, de skulle leve op til skrappe krav i modsætning til tidligere, hvor det hele var lidt mere lemfældigt. Mange gange hørte man sætningen: »Nu har vi drukket af det her vand i 100 år, og så...« Men der var ikke noget at gøre, restriktionerne var store, grænseværdierne små.

Nisset Vandværk er et eksempel på et vandværk, der lukkede og indgik overenskomst med Silkeborg Kommune. Aftalen blev underskrevet i juni 1986, og den indebar, at hver interessent skulle betale 4000 kroner plus moms for at blive tilsluttet Silkeborg Vandforsyning. Kommunen overtog vandforsyningen i interessentskabets forsyningsområde pr. 1. januar 1987. Silkeborg Vandforsyning overtog det eksisterende ledningsnet og skulle ellers efter behov sørge for nye ledninger. Nisset Vandværk skulle selv sørge for afvikle det bestående vandværk, og interessenterne skulle fremover betale normale vandafgifter som alle andre. På den måde lukkedes en lokal historiebog i Nisset, og det skete mange steder. Disse private vandværker havde haft deres tid og været en del af lokalhistorien i de respektive områder.

Drypper vandhanen?

Imens ændrede holdningen til vand som en uudtømmelig ressource sig efterhånden. Energikrisen i halvfjerdserne lærte danskerne, at det måske ikke er smart at fylde badekarret med varmt vand alt for tit. Men vand blev stadig af mange set som en nærmest uudtømmelig ressource.

Først op gennem halvfemserne begyndte vi for alvor at indse, at vand er noget, vi skal passe på. Drypper vandhanen? Har du ikke installeret vandsparer? Behøver vi at piske 11 liter vand ud hver gang, vi har været på toilet, hvis vi kan nøjes med tre eller seks liter? Kan vi ikke tage lidt færre karbade og snuppe et brusebad i stedet? Men hygiejnen gik det nu ikke ud over. Brusebad hver

morgen blev livsnødvendigt. At man en gang nøjedes med en ugentlige badedag var noget, skolebørnene med undren lærte om i skolen.

Duelort, kloakvand eller noget helt andet?

Vandet i Silkeborg er godt - og der er meget af det. Ikke mange steder i Danmark har så store reserver, og ikke mange steder har så godt, blødt vand.

Tidligere tiders klager over vandet er stort set forstummet - jernet forsvinder i filtrenes kvartssand. Men det kan gå galt - det har beboerne på Århusbakken oplevet to gange: I 1997 og i 2002. Grænseværdierne for uønskede stoffer er meget lave, når det gælder vand. Derfor er der alarm med det samme, og senest var 3000 borgere på Århusbakken berørt og måtte ikke drikke vandet uden at koge det. Der kom tankvogne med vand til sygehuset og til beboerne, mens teknikerne arbejdede for at finde fejlen.

Problemet løste sig selv, kolibakterien var ikke mere til stede. Der spekuleres på, om det var en anelse kloakvand, der ved en fejl kom i vandet eller om det var noget så enkelt som duelort, der på grund af en utæthed i vandtårnets tag kom på afveje.

Grunden til de to gange forurening er aldrig blevet fundet. Kun et er sikkert: Vandet på Århusbakken har siden klaret alle prøver. Og prøver tages der løbende efter et helt bestemt system. Det er vel at mærke ikke kommunens vandforsyning, der kontrollerer sig selv - det er Miljøcenter Østjylland, der holder øje med vandet.

100 år
100 år

100 år

Der bakeses og knokles med rørene. Et net af ledninger ligger i undergrunden og sørger for den daglige forsyning. Det kræver både kræfter og ekspertise at sikre det vandforbrug, brugerne anser som en selvfølge.

Måleren og pengepungen

I 1995 var danskernes forbrug til mad, vand, hygiejne og vask på i gennemsnit 155 liter om dagen. Bare tre år tidligere havde det været oppe på 170 liter. Men det kom længere ned, for nu kom vandmålerne. Det kom for alvor til at koste at bruge vand.

I 1996 leverede Silkeborg Vandforsyning mere end 500 millioner liter vand i juni måned - og lige så meget i juli. Det svarer til 500.000 kubikmeter, og det var det sidste år helt uden vandmålerne. De kommende år blev målerne installeret, og i 2001 var alle vandmålere på plads. Det kunne mærkes. I 2002 var tallet nede på godt 261.000 kubikmeter vand i juni og 245.000 i juli.

Gode vaner? Hensyn til miljø eller pengepung? Noget tyder på det sidste. Græsplænerne måtte holde for, haverne måtte klare sig, som de bedst kunne, vi stirrede på vandmålerens tal og fortrak ansigterne i lommemesmerter. Og forbruget styrteddykkede.

Tre milliarder liter vand om året

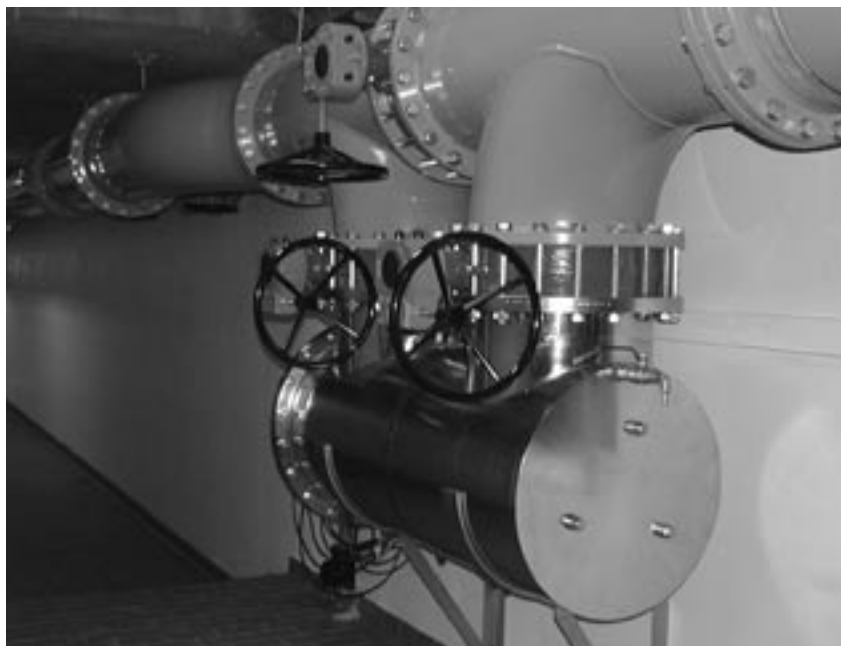
Silkeborg Vandforsyning pumper hvert døgn i gennemsnit 8.500 kubikmeter vand - det vil sige tre mia. liter vand om året - ud i ledningsnettet. Et ledningsnet, der løbende udskiftes, når der alligevel skal udskiftes andre ledninger eller rør. Nogle af de oprindelige rør fra 1905 ligger stadig - men det er ikke mange meter.

De tre mio. kubikmeter vand er relativt lidt. For 10 år siden var vi med væsentlig færre indbyggere oppe på fem mio. kubikmeter, og

prognoserne talte om otte-ti mio. kubikmeter årligt i 2005.

I 2001 blev der startet prøveboringer til en ny såkaldt kildeplads i Hvinningdal Vandværks indvindingsområde for at forøge forsyningssikkerheden.

Vandet ledes friskt og nyoppumpet i store rør ind til vandværket.

Hvad sker der på vandværket?

Og sådan er situationen nu 100 år efter, at Silkeborg Kommune kunne invitere til indvielse af vandværket ved Indelukket. Gudenåværket bidrager med vand fra en enkelt boring, men det er Hvinningdalværket, der leverer langt størstedelen af vandet til de 45-46.000 brugere, der får leveret fra Silkeborg Vandforsyning. I kommunen er der derudover i jubilæumsåret stadig 17 private vandværker. Det er en tredjedel af det antal, der var for bare få år siden.

Fra borerne i Hvinningdal sendes vandet ind på vandværket, hvor det tilsættes cirka 25 gram kalk pr. kubikmeter. Men for at vandet kan reagere med kalken, skal det først ind i en reaktionstank. Her bliver kalken og »det rå vand« blandet. Nu ledes det så videre i kanaler, hvor det iltes. Ved iltningen »blæses« andre og uønskede luftarter væk, så vandet ingen lugt har. Desuden ilter det jernet, så det nemmere filtreres fra.

Næste skridt er en filtrering af vandet. Det sker i sandfiltre med kvartssand i forskellige kornstørrelser. Vand kommer først gennem groft kvartssand, derefter gennem fin kvartssand. I sandet aflejres jern og mangan, og to gange om ugen renses sandfilteret. Det sker ved, at der nede fra først blæses luft op gennem sandet. Det løsner jernet og derefter pumpes der vand op, der skyller jernet ud. Til sidst sendes der en blanding af vand og luft op gennem sandet. Ved skylningen sendes jernet ned i en rende omkring filteret og derfra ud til et slambassin, klar til at blive kørt væk og deponeret på Affaldscenter Tandskov.

Efter filtrering går vandet til en rentvandsbeholder. Nu er det parat til at blive pumpet

ud til borgerne gennem ledningsnettet. Dette net er opdelt i tre zoner efter højdeforskelle, og pumperne får hjælp fra trykstationer undervejs ud til borgernes vandhaner.

Manden i hullet ved parcelhusets indkørsel. Vand betragtes som noget helt uundværligt, og en stabil vandforsyning er således afgørende.

Hverdagens 12 helte

Vandet løber - i ledningerne under jorden, i rørene i huset. Vandet er der, hele tiden, det er en selvfølge, det er altid ved hånden. Vores vand er bedre end det vand, mange danskere køber på flaske, for at være sikre på godt vand.

Vandforsyningen er i jubilæumsåret arbejdsplads for 12 medarbejdere med driftsleder Hans Chr. Larsen i spidsen. De udskifter et par kilometer vandledninger om året, de renoverer og de registrerer lækager, og de passer ledningsnet og værker og holder øje med, at alt går, som det skal. Det er alt sammen elektronisk overvåget, og fra maskinrummet i Hvinningdal kan man hele tiden over skærmen have fuld kontrol med, hvordan situationen er. Her kan man gå ind og styre, kontrollere og danne sig et overblik over niveauet i beholderne, pumpning, rensning af filtre, vandtryk og meget mere.

Det er 100 år siden, Silkeborg fik lagt vand ind. Millioner og atter millioner af kubikmeter vand er løbet ud i vore vaske i køkkener og badeværelser. Badekar er fyldt, stueplanter er blevet vandet, vinduer vasket. Der er vand på værksteder og vand i fabrikshaller og vand i kontorernes vandautomater. Vi drikker af vandet, vi vasker os i det, vi bruser os. Vi skyller salat og skræller kartofler. Vi fylder akvariet og vandglasset, og vi vasker hænder og gulv og spuler fliser. Vi bruger vandet på samme måde, som vi trækker vejret: naturligt og selvfølgelig.

Vandet er vores hverdag, og vandforsyningsfolk er dermed hverdagens helte, der sørger for vort mest nødvendigt forbrugsgode. Sådan var det i 1905 - og sådan er det i

De borer og søger. Det meste vand kommer fra borer, der er omkring 60 meter dybe.

100 år

2005. Byens mænd var stolte, da de den 17. august 1905 stod øverst på vandbeholderen og nød udsigten, mens de hørte om tekni-ken og den nye effektive vandforsyning. De havde god grund til at være stolte.

Nu er der gået 100 år. Men der er stadig grund til stolthed.

Driftsleder Hans Chr. Larsen holder øje med, om alt er, som det skal være. »Flow oversigt over vandforsyningen«, står der på skærmen, og den nyeste teknologi er en konstant elektronisk finger på pulsen.

100 år

Silkeborg Kommune

Forsyningsafdelingen